

סיפור עגנוני למופת

(האם סיפור „תהילה“ קושר כתרים למסורת?)

מאת ד"ר אמרים שמואלי

א

הסיפור „תהילה“ הוא סיפור למופת. היוצא ללמד יפה על שאר כל סיפורי ש״י עגנון, ועל כל פנים על רבים שכמותו. יש ב„תהילה“ מיוזג נאה של ריאליזם ואגדה של פולקלור ואמנות, ורובם של סממני היצירה של עגנון. כללו של דבר, יש לראות בסיפור זה יצירה לדוגמא, לא נובלת של סיפור ולא פרי שלא הבשיל כל צרכו, ככמה סיפורים אחרים של עגנון. ביצירה מעולה זו מקופלת גם הפרובלימטיקה שעגנון עוסק בה כל הימים במתכוון ושלא במתכוון, לרצונו ולאונסו: ישן וחדש, הקודש והחול והמעברים ביניהם, מה זה גותן לזה, כיצד הוא משפיע ומעניק וכיצד הוא משנה ומקפח, מעלה או מוריד. על כן חשוב ביותר לעמוד על טיבו של סיפור זה כראוי לו. ניתוח הסיפור יגלה לנו, שנתערבבו שלשה יסודות זה בזה, והם כנגד שלש האווירות שביצירה: אווירת השמחה של מצווה הקדושה והטהרה; אווירת הצער והיסורים, הפורענות, הדימוניות, האכזריות; אווירת האמנות, המחברת טהרה וטומאה ועושות שתיהן יריעת אגדה אחת בחן ובנעימות של משחק קדוש.

סיפור המעשה מזכיר סיפור שבחי צדיקים שבספרות החסידית העממית. עגנון מספר שבחי צדקת, דבר שאינו מצוי ביותר בספרות זו. שם העצם צדקת כמעט שאינו מצוי. יש אשה צדקנית. השם נתמעט כדי תואר והנה כאן לפנינו צדקת ממש. הסיפור פותח כך: „זקנה אחת היתה בירושלים. זקנה נאה שכמותה לא ראיתם מימיכם. צדקת היתה וחכמה היתה וענוותנית היתה. אור עיניה חסד ורחמים וקמטי פניה ברכה ושלום. אלמלא שאין הנשים יכולות להידמות למלאכים הייתי מדמה אותה למלאך אלקים. ועוד זאת היתה בה, זריוות של עלמות. אלמלא בגדי זקונה שעליה לא ניכר בה שמץ זיקנות“. ידוע כמה קשה לתאר צדיקים, קדושים, מלאכי ה'. על פי רוב הם יוצאים מתחת עטיהם של סופרים ומתחת מכחוליהם של אמנים — חיווריינים, אווריריים, פורחים באוויר המופשט, בלא בליטות חזים של ייחוד אישי. דאגטה הצליח הרבה יותר ב„תופת“ מב„עזן“, והקורא ב„שבחי הצדיקים“ או „הסיפורים הקדושים“ למיניהם קשה לו להעלות דמות מיוחדת לעצמה בעלת קלסתר משלה, אלא כל הסגולות של איש קדוש באות ומתקשרות זו בזו ועושות את הצדיק דוגמא של מעלה נטולה מן העולם הזה, כבהספד, ובאמת חשים אנו מיד בתחילתו של הסיפור, שנכנסנו לעולמה של האגדה העממית.

הזקנה תהילה עושה כל ימיה מעשים טובים, שוקדת על מצוות שבין אדם למקום, ובעיקר על מצוות שבין אדם לחברו, כולה שפע של עשייה טובה.

קדושה, לטובת הבריות, לגדל שמו של הקב"ה בעולם. כל יומה תפילה, צדקה ומעשים טובים בפרהסייה ובצנעה, והכל היא עושה בסבר פנים ובמאור עינים. באווירה זו של המזכה יחידים ורבים דומה לה עיר הקודש ירושלים, החביבה על תהילה כל כך, שאף על פי שהיא עומדת בחורבנה, ורובה שוממה או מיושבת נכרים, המצערים את ישראל, קדושתה מבהיקה מתוכה. היפוכה של תהילה, נדיבת הלב, היא הרבנית, צרת העין והלב, שכולה קיטרוגים ותרעומות, מטריחה על הכל ותובעת בפה.

ניכר מיד, אין הסיפור בא לספר בשבחה של מסורת ישראל. לא כל העבר ולא כל בני העבר הם במעלה אחת, אלא יש להבדיל ביניהם. לא כל נשי ירושלים צדקניות הן. יש שהן מזוממות כדבורים תפילות ותחנונים, ואינן בעלות מעשים טובים. ברבנית אתה מוצא מידות של קינאה וקנאות, נרגנות והתנשאות. לא נברא כל העולם אלא כדי לשמשה.

אמת, הסיפור מעוטר עיטורי שבח לצידקתה של תהילה, ועל כן אפשר שהוא מעורר רושם שהכל כאן הוויה קדושה או כיסופים לשוב אליה. אבל אין זו אלא מראית העין, פרי כוח אמנותו הלעגנית-האירונית של המספר. שהרי לא בלבד בירושלים של מטה, בעולם הנגלות, אין מתום. גם נפש הצדקת אינה שלימה. כנגד הקדושה והטהרה, המצווה והמעשים הטובים, אתה מוצא אמונה טפילה, גסה ונמוכה, המגולת את נזיה של "מסורת ישראל".

בהמשך הסיפור אנו שומעים מפי חכם מחכמי ירושלים, המכיר את תהילה מימי ילדותו, שצדקת זו היא בת מאה וארבע, וסוד איום כמוס עמה. אמו רגילה היתה לומר: "כשאני רואה את תהילה רואה אני שיש פורענות קשה מאלמנות ומשיכול בניים". אבל מהי אותה פורענות אין איש יודע. צדקת גדולה זו סובלת איפוא הרבה. חיה עטופים רזי חידה. אמנם אין היא מתנה את צערה. היא עומדת בנסיון וצידקתה אורה ומאירה שבעתיים.

מהותה של אותה פורענות, הקשה מאלמנות ומשיכול בניים, מתבררת בסמוך, כשתהילה מבקשת את המספר שיכתוב בשבילה מכתב אל ארוסה הראשון, שנפטר בז' אדר לפני שנים רבות מאד. במכתב זה היא מבקשת מחילה ממנו על שאביה קרע את "התנאים" ובייש אותו ואת אביו, משנתברר לו, למתנגד, שהללו חסידים הם, ומקחו היה מקח טעות. אנו למדים, ששרגא, או מוטב לומר, העוון של ביטול "התנאים" כבר נקם בה נקמה קשה ומרה: שני בנייה מתו עליה מיתה חטופה ובתה נטרפה דעתה ויצאה לשמד.

(* כדעת כמה מבקרים. ראה באחרונה מאמרו של טוביה פרידמן "נגלה ונסתר ביצירתו של ש"י עגנון", הדואר, גליון מ' ט' ט"ו במרחשון תשכ"ז: לאחר שזיהה המחבר את שרגא כמשה רבינו ואת תהילה כאלמנה בת ציון, כ"כנסת ישראל על כל מידותיה הסגוליות ועל כל תלאותיה, הוא ממשיך בלשון זו: "קסמו המיוחד של הסיפור, תהילה" עולה לקראתנו בכל הדרו הפיוטי, כשאנו מטים אוון לצלילים הכמוסים, להדים הטמירים, שמהם נשמעים לא רק גורלה המר של הוקנה תהילה אלא גורלה של כנסת ישראל — אלמנה עשירה שירדה מנכסיה הרוחניים וכך כל פרט ופרט מקבל משמעות מקיפה". והמחבר מסיים: "ומהו הגורל הקשה מאלמנות ומשיכול בניים, שבהם נתיסרה תהילה? הוזה אומר, ירידה רוחנית המסומלת כאן על ידי לדול חומרי". הדברים רחוקים מלהתקבל על הדעת. יש רושם ברור, כמו שנראה להלן, שגורל קשה זה אינו אלא קבלת הגורל עצמו כגזירה מבוה — האמונה ההמונית הגסה, שנעשתה רוחת ב"מסורת ישראל" אצל קצות העם בהשפעת החסידות.

ב

פורענות זו היא אפוא סודה הכמוס של הצדקת. אין היא מגלה אותו אלא עכשיו, יום לפני פטירתה. מתכוננת היא לקראת מותה ואין היא רוצה להגיע אל "עולם האמת" מבלי להקדים ולבקש מחילה מאת שרגא בכתב אנוש. יש מבקרים הדורשים את הסיפור כמין חומר לסמלים רבים. על פיהם תהילה מסמלת את כנסת ישראל, שרגא הוא מעין דמות משה רבנו שנפטר ב"ד אדר, שטר האירוסין — מעין התורה, וקריעתו כהפרת הברית או כשבירת הלוחות. הסיפור כולו בא להורות את מידת האמונה והנאמנות, שאדם מישראל חייב לדבוק בבורא ובתורתו ולקיים את מצוותיה באמונה כל הימים.

אבל ראה זה מצאנו: בתוכו של סיפור שבחי הצדקת שתול סיפור אחר, שכולו קדרות, סיפור על קיללת הגורל, על מארה איומה הרובצת על תהילה וביתה, באופן שחייה שכולם לכאורה עשייה עצמית, באמת אינם אלא נפעלים על ידי גזירה שאין לה שליטה עליה, וכל מעשיה הטובים אין בכוחם לבטלה. בהיפוך ממעשה טוביה, מן הספרות הגנוזה, על המת המחזיק טובה למי שעושה עמו חסד של אמת ומחזיר לבנו של זה גמול מעשיו הטובים, רודפים כאן המתים את בני ביתו של מי שביישם. המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמיהם, ועל כן יושפכו דמיו ודמי בניו ובני בניו. באכזריות של חימה שפוכה פוקדים עוון האב על בני בניו, ואין היסורים והצדקה והמעשים הטובים מכפרים. תפיסת עכו"ם ממש — כבטרגדיה היוונית הקלאסית.

אמנם באותו ספר "טוביה" מסופר לא בלבד על המת המכיר טובה אלא גם על אשה קטלנית, שרה בת רעואל, שנישאה לשבעה אנשים זה אחר זה, וכל אחד ואחד מהם מת בליל החתונה. "אשמדאי השד הרע הרג אותם בטרם היותם עמה כמשפט הנשים". השד אוהב את שרה אהבה עזה ואינו נותן לשום גבר לקרב אליה. הוא הורג את כל בעליה בקנאתה לה. אנדות עממיות עתיקות סיפרו, שהשדים אוהבים את בנות האדם. גם הורו כיצד מגרשים את המזיקים, כמו שטוביה גירש את אשמדאי. בסיפור "תהילה" נשארה מספר "טוביה" ומשאר אנדות עממיות אלה רק הדימוניות בלבד.

אין כאן מוטיב של אהבה שסוכלה ונרמסה, כגון ב"הדיבוק" או ב"רומיאו ויוליה" או ב"סיפור פשוט". אין תהילה אוהבת את שרגא יותר, או פחות, מאשר את בעלה. אשה כשרה מצווה ועושה, בת ישראל עושה רצון אביה. נישואים מביאים לידי אהבה ואין אהבה מביאה לידי נישואים. החטא הוא בסך הכל בהתרת הקשר הראשון, בקריעת שטר אירוסין. גם לא נרמז בסיפור, שמן השמים נגזר, שתהא תהילה נישאת לשרגא, שארבעים יום לפני צאת הולד יצאה בת קול והכריזה שהיא מזומנת לו. כללו של דבר: אין כאן אלא אמונה עממית שתהילה מקבלת אותה כאילו היתה תורת ישראל וגזירה מן השמים. באמת אין זו אלא אמונה טפילה, שאין לה שום יסוד לא בהלכה ולא בהוראות המוסר של יראי שמים. כחו של שטר אירוסין ככחו של כל שטר אחר, אף כי נהגו להקפיד בו הרבה, בעיקר בדורות האחרונים. אמונה נמוכה, המונית, מקלקלת כאן את שורת דעותיה ומעשיה של הצדקת.

בשום פנים אין לומר, שהסיפור בא ללמד על גודל כוחה של מסורת ישראל, של שמירת הברית, ששטר האירוסין הוא סמל התורה מסיני, מידי משה שנפטר ב'ז' אדר, והעונש בא על שום הפרת אמונים. לא, במסורת ישראל יש הויה קדושה ויש הווי עממי-המוני טפל של הבלים, יש יקר וזולל. ערכים יקרים מפו, שתהילה מקיימת אותם בגופה ובממונה וסיגים, נובלות של אמונות אמת, שהיא דבקה בהן בעכירות הדעת. אמנם ניתן לומר על תהילה, שצדקת היתה למרות האמונה הטפילה, שהטתה אותה לצד הכניעה לגזירה שנגזרה עליה באכזריות שלא נשמעה כמוה בתורה ישראל אלא באגדה ההמונית ובספרי מוסר עממיים לייסר בהם עמי הארצות.

סיפור זה שבתוך הסיפור מחזיר לתחיה את המחלוקת שבין החסידים והמתנגדים. החסידות גברה על יריביה בכוח ניגונים נאים, דברי תורה עריבים ויראת השמים של הצדיק; "פעם אחת, בליל שבת, אמר המלמד דבר תורה, אחר כך עצם עיניו וניגן זמר נאה וערב, עד שיצאה נפשנו מרוב מתיקות. שאל בעלי את המלמד, מהיכן נוטלים כל כך הרבה יראת שמים. לחש לו, יסע מעלתו אצל רבינו שיחיה ויקבל כפלי כפליים". — אבל משלא נכבשו הלבבות על דרך "המתיקות", עמדה החסידות ופרצה בהם פירצות וגם ייסרה אותם תוכחת מוסר קשה בכוח כמה אמונותיה, שקצתן חידשה מדעתה וקצתן קיבלה מפי המוני העם וחזקה אותן בנפשו. גם מתיה של תנועת החסידות כביכול לחמו לה, לכבודה, לגדלה ולפארה ולייסדה בקהילות ישראל ייסד היטב, מתיה נוחם עדן עמלים בעולם האמת להחזיר את צוררי החסידות למוטב, אותם או לפחות את בניהם אחריהם, סופם נוצחים יריביהם. מוטיב זה מצוי בכמה מסיפורי עגנון, כגון ב"הנידח". לא מעט גוברת איפוא החסידות מכוח תימרות העשן של אמונות טפילות.

תהילה מאמינה, שמארת אשמה זו רובצת עליה, משום שאסור היה לאביה לבטל את "התנאים" ומשום שבעולם הנשמות מקפידים על כגון דא, ועל כן יש לבקש מחילה מן הנפטר. לכאורה לפנינו צדקת המכונת את חייה לפי מעלותיה ביראת שמים, באמונה ובמעשים טובים, כולה מקור שופע אקטיביות, מהלכת באור פני מלך מלכי המלכים והנה אנו שומעים שרגליה דשות ערפל מעובה של הרגשת אשמה כבדה, והיא מקבלת עליה גזירה מגבוה, נכנעת לדין שמים, כביכול, ומתה באמונתה זו. כל צדקנותה נראית לפתע, לאחר וידויה, כבריחה ממזל רע, ככפרה על אשמה, ואף על פי שנפשה שלווה על כל פנים לפי מראית העין אתה חושד בה, שיש כאן מין "כפיה" המתבטאת בפעלתנות יתירה לזכות את הרבים, במעשי מצוה מופלגים, בדריכות-מתיחות נפש נזירותית. אמנם המספר שוקד להראות לנו שגם עמוסת אשמה כבדה זו היא נוהגת כאילו היא אדונית לחייה ולמעשיה. היא בוררת לה את יום מיתתה וגוזרת כאילו על עצמה אימתי תסתלק מן העולם. וגם ביום האחרון שלפני מיתתה אין מעשיה בהולים. אבל הקורא מרגיש, שהאמונה באשמה מדכאה את חיותה. בשעה שהיא מתחילה לספר את סיפורה לסופר (כדי שזה יכתוב את האיגרת למת), מיד "הלכה כל שלוותה ולבשו פניה צער

ורוגז". ועד שאתה אומר שהיא מבקשת, לדעתה ולרצונה, להיפטר מן העולם ואומרת תחילה לבקש מחילה משרגא, מוטב שתאמר, שבשעה שהיא חשה שהיא עומדת להסתלק מן העולם, מתגברת עליה אימתה, ועל כן היא מזדרזת ועורכת את בקשת המחילה. מעשה זה הוא פרי הרהורי האימה שלפני המיתה, מעשה שכיב מרע, אף כי לכאורה לא ניכרה בה שום מחלה. אגב, גם הרבנית מתה לפתע, בלא עינויי מחלה. כל ימיה מבקשת איפוא תהילה לפיסי את גורלה ולכפר על אשמת ביתה על ידי צדקה ומעשים טובים, נכנעת ומקבלת את הדין. עכשיו היא באה להמתיק דין זה על ידי בקשת מחילה מן המת, כאילו באופן אישי, פנים אל פנים, כשהיא עצמה מליץ יושר לעצמה ולביתה ולמה שאירע בו.

בשכל הישר ודאי שאין לתפוס אמונה זו. כל עיקרה ניגודו וסותרו של השכל הישר. השכל עומד בפני חידת חייה של תהילה ותוהה על טיבה של צדקת זו: המתפרנסת צידקתה מכוח אמונתה הטהורה והקדושה או מכוח אמונתה הטפילה, מלעילא או מלתתא? היש בה בעיקר יראת שמים עליונה שהיא גם אהבת הבורא או אימה נחותת דרגה בלבד? או שמא כרתו שתיהן ברית בקרבה ונעשו תערובת אחת ואין להבדיל?

ג

דמותה של הזקנה תוארה כדוגמא לאהבת הבורא ואהבת הבריות. אור השכל הטוב מאיר על לבה, כל המידות הטובות נתחברו בה יחד. ואם אמרנו לעיל, שקשה לתאר צדיקים גמורים שיהיו גם עושים רושם של בשר ודם, קדושים אשר בארץ המה, ניתן עכשיו להוסיף ולומר, שהסיפור על העוון והרגשת האשמה, שנשתזר לתוך סיפור שבחי תהילה מקנה לצדקת זו סומק של מוחשיות ומייחד אותה ייחוד של זמן מסויים ואנשים בעלי צורה מסויימת. משום שתהילה האריכה ימים כל כך, כאילו הקפיאה בחייה תקופה שעברה, זו התקופה הסואנת והרוגשת של המחלוקות בין חסידים ומתנגדים בקהילות ישראל, חלקת פולקלור יהודי רב עלילות, היפה לסיפורים.

קשה לומר, שעגנון עוטר בתפארה את מסורת העבר. יש במסורת זו גם מוץ אשר ידפנו רוח תועה ומתעה. היהדות בנתה עולם של חסד, אבל מייללים בה גם רוחות מעולם התוהו. דומני, שבראש וראשונה אין המספר אלא אמן הקולט את שתי השכבות: זו של הזוהר וזו של האפילה, ועושה שתיהן חטיבת סיפור אחד, שיש בו קליפה ותוך, שדה חמדה ותהום רובצת מתחת.

הסופר, שמפיו אנו שומעים את סיפור חייה של תהילה, אינו דומה לחכם הירושלמי. בהול חכם זה על חידושי תורתו, נתון בתוך שלו, ושוקד על גווילים ישנים ואינו רואה את חידושו של הקב"ה בבריותיו, ובעיקר אינו שם לב לפלא הוויתו של צדיק בארץ, של הצדקת תהילה. לעומתו הסופר הוא בעל לב פתוח וער, אספקלריה מאירה ובית מקלט. הוא קולט את האמונות המזוקקות וגם את סיגיהן. מעשה אמן נהנה הוא ממידותיה הטובות של הזקנה וגם מנועם דבריה. מסבר פניה, מכל חין יקרה. הוא גם נהנה מהשתתפות

הדמיון במיתוס על המת הרודף את החיים, בהרגשת האשמה על שום קריעת שטר האירוסין והלבנת הפנים, בסיפור על הנקמה מחמת העלבון, בכל אותו סאדיזם של הדמיון העממי, שהוא סוד חייה של תהילה על דרך המאזוכיזם. תר הוא אחרי כל דבר נוי, בין שזה מנווה את ירושלים ובין שהוא מנווה את הבריות או את הקב"ה.

איגרת המחילה נכתבת על נייר טוב, "נייר קיסרי, משומר מאותם הזמנים שהיו עושים נייר טוב". הכתיבה היא כתיבה תמה, האותיות והשורות מעשה אמנות. הישן היפה, המחובר, עדיף מן החדש, התלוש, הקל, המיטלטל על נקלה, כגון העט הנובע. כל הסיפור בתוך הסיפור שרוי בדמדומים של זהרים וחדרות של משחק רצינות וליצנות. יש בו קריצות עין וקמיצות פה ושאר העויות של גרוטסקה, והוא מסתיים בשחוקה של תהילה: "שחקה תהילה שחוק מתוק ואמרה בנעימה, להיכן אטול את הכד? אטול אותו לקברי, לקברי אטול את הכד עם המכתב. שם בעולם העליון מכירין את שרגא ויודעים היכן הוא. ונאמנים הם שלוחיו של הקדוש ברוך שיגיעו את מכתבי לידו. ושוב שחקה תהילה שחוק מתוק, מעין שחוק של נצחון כתינוקת שניצחה בחכמתה זקנים ממנה". האמונה הטפילה, תינוקת קצרת שכל זו, כיון שהיא חיה, פועלת ומנצחת, אפשר שהיא חוכמה.

אמנם המספר, אף על פי שהוא רומאנטיקן של הפולקלור החסידי, פותח גם פתח להסברת המאורעות שאירעו בבני תהילה על דרך הטבע. אפשר שלא מתו הללו משום שהעלבון שהעליב סבם את שרגא ואת אבי שרגא. הבן הבכור נחלש מחמת המגיפה שבעיר ומשנפל עליו פחד גדול כשראה אדם אחד הבכור נחלש מחמת המגיפה שבעיר ומשנפל עליו פחד גדול כשראה אדם אחד לובש תכריכים, מעשי ליצנות, נפל למשכב ומת. הבן השני תעה ביער ונפל לתוך הביצה. המת הרודף אותו, כביכול, עשה את מעשהו בדרך הטבע. על הבת שנטרפה דעתה ונכנסה לבית הכומריות, כלומר לבית המנור, מסופר שהנזירות היו מורותיה הפרטיות בבית אמא והן גם "היו מזמינות אותה לתוך בתיהן". ובדרך זה נשארה באחד מבתיהן; מציצים אנו ממישור למישור. רק תהילה מחברת את שני הדרכים יחד, דרך הטבע ודרך הגזירה הקשה, שהיא נקמת המתים או מעשה ההשגחה העליונה, האלוהית או הדימונית. ההבלות והחכמה הרישעות והצדקנות נעשו בידי האמן לסיפור מרהיב את הלב ואת הדמיון. אין מקום לתלות בו תלי תלים של סמלים כאילו כל עיקרו אינו בא אלא כדי לרומם, להלל ולשבח את "מסורת ישראל". כבודה של מסורת במקומה מונח, ותהילה היא דוגמא של מעלה לנשי ישראל צדקניות. היא שבה תמיד יום אחד לפני מיתתה. אבל המספר יודע יפה שלא כל אמונותיה הן כסף צרוף, אלא שאין הוא פוסק הלכות. מנהגי ישראל בודאי תורה הם על פי דעתו וגם אמונות טפילות אפשר אין בהן רע כל אימת שהן מקרבות אדם לעבודת הבורא ולאהבת התורה והמצוות ולאהבת הבריות.

חדרה של תהילה הוא כבית תפילה, שרוי עליו "מעין חנו של בית תפילה". באמת לבה — בית תפילה, ובתי תפילה ממינם של אלה, שוב (סוף בעמוד 93)

אי אפשר להם לרשעי הגויים שיגזלו אותם מישראל, שלא כאותם בתים בירושלים, שעליהם אומר המספר: „בתים שלא פסקו מהם תורה ותפילה וצדקה עכשיו ערביים וחמורים מכרכרים בהם“.

דבר מוצנע היתה תהילה. בת מלך, ומראה כמלאך אלקים. מעשיה הכריזו על צידקת פיזרונה, אבל סודה פנימה היה חצוב מסלעי המגור אשר לרבים ממשכנות ישראל. מתחת לחלקת חמדה נפערה תהום.

מיוזג שני היסודות האלה, מעשה האמן, המקרב אותנו אל פי התהום הפעורה, עושה את הסיפור יצירת מופת, מלאכת מחשבת. אילו פסק בו האמן הלכות אמונות ודעות לכאן או לכאן, היה בהכרח מתחבר למחנה המשכילי או האנטי־משכילי, ומכל מקום לא היה הסיפור נשכר. עכשיו משקלט את רחשי אמונותיו של העם כולם, סולתם ופסולתם כאחת, וחזר והבליטם כראוי, כבאספקלריה מאירה, על דרך סיפור המעשה, יצא מתחת עטו דבר מעולה.

